

№ 3 (308)
Студзень 2010 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Вехі: краязнаўства цягам апошніх ста гадоў –** стар. 3
- **Род: валадары Чашнікаў ды Іванска –** стар. 5
- **Рэгіён: рэкі Мінска –** стар. 7

Радзівілы вяртаюцца ў Нясвіжскі палац

15 студзеня Нацыянальнаму гісторыка-культурнаму музею-запаведніку «Нясвіж» былі перададзеныя копіі двух партрэтаў нясвіжскай карціннай галерэі Радзівілаў. Арыгіналы захоўваюцца ў гістарычным музеі і музеі мастацтваў Вільні. Уручыў іх Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Беларусі ў Літве і Фінляндыі (па сумяшчальніцтве) Уладзімір Дражын.

Партрэты Альбрэхта II Радзівіла і Гедройца раней знаходзіліся ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь, але ў 1964 г. аддадзеныя ў віленскія музеі ў абмен на працы мастака Залескага. Князь Альбрэхт II Радзівіл (1558–1592) – сын Мікалая Радзівіла Чорнага і Эльжбеты Шыдлавецкай-Радзівіл, быў маршалкам Вялікага Княства Літоўскага. Гедройц (1536–1599) – місіянер, з 1576 г. плябан жмудскі, дзеяч контррэфармацыі, выдавец першых кніг на літоўскай мове.

Нясвіжская карцінная галерэя Радзівілаў складалася з 159 партрэтаў, якія цяпер захоўваюцца ў музеях Беларусі, Літвы, Расіі, Польшчы. У нашай краіне засталася 75 партрэтаў.

Паводле матэрыялаў друку

Юбілей

90-годдзе мудрага майстра

12 студзеня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адкрылася выстаўка «Саюз часу, мудрасці і майстэрства», прысвечаная 90-годдзю беларускага пісьменніка і перакладчыка **Міколы Аўрамчыка**. Экспазіцыя змяшчае больш за 200 дакументаў у чатырох раздзелах, праілюстраваная фотаздымкамі.

У раздзеле «Шчыра і паэтычна» прадстаўленыя зборнікі выбраных твораў розных гадоў, паэтычныя зборнікі «Пярэдні край» (1949), «Ключы жураўліныя» (1960), «Сустрэча былых канагонаў» (1963), «Агледзіны» (1969), «Дрэва дружбы» (1973) ды іншыя. Тут жа экспануюцца празаічныя творы аўтара: раман «У падзямеллі» (1986), аповесць «Палон» (1991) і зборнік нарысаў, прысвечаных беларускім празаікам, паэтам, грамадскім дзеячам, «Знаёмыя постаці» (2004). Раздзел «Выразнасць і акрэсленасць думкі» змяшчае творы М. Аўрамчыка, выдадзеныя ў перакладах. Раздзел «Майстэрства перакладчыка» раскрывае багацце яго перакладаў на беларускую мову твораў пісьменнікаў свету.

З жыццём і творчай дзейнасцю літаратара знаёмяць публікацыі, змешчаныя ў энцыклапедычных выданнях, калектыўных зборніках, часопісах, якія экспануюцца ў раздзеле «Кніга жыцця». Тут жа змешчаныя вершы, якія прысвяцілі М. Аўрамчыку ягоныя сябры і калегі А. Вольскі, К. Камейша, А. Вярцінскі, А. Ставер, П. Прыходзька, А. Пысін, Т. Бондар ды іншыя.

«Краязнаўчая газета» і Беларускі фонд культуры далучаюцца да віншаванняў Міколу Якаўлевічу і зычаць яму моцнага здароўя, творчых задумаў і надалей радаваць чытачоў новымі творами. Хай шчасціць!

На тым тыдні...

Кніжная выстаўка, прысвечаная 70-гадоваму юбілею Брэсцкай абласной бібліятэкі імя **М. Горкага**, працуе ў гэтай установе з пачатку студзеня. Тут можна даведацца пра гісторыю і дзень сённяшняй бібліятэкі. Сярод экспанатаў – «Нарысы гісторыі бібліятэкі Брэсцкай вобласці», «Лістая памяці» і «Страницы: Брестской областной библиотеки имени М. Горького 70 лет», а таксама бібліяграфічныя паказальнікі, спісы літаратуры.

Беларуская паэтка **Вальжына Морт** уганараваная прэстыжнай амерыканскай літаратурнай стыпендыяй **Фундацыі Лэнэна** (серыя ўзнагародаў і стыпендыяў заснаваная ў 1989 годзе; штогод уганароўваюцца як вядомыя, гэтак і маладыя «аўтары надзвычайных літаратурных якасцяў, якія зрабілі значны ўнёсак у англамоўную літаратуру і выяўляюць патэнцыял для далейшай яскравай працы»). Апроч В. Морт лаўрэаткай літаратурнай стыпендыі за 2009 год стала 50-гадовая амерыканская паэтка **Сара Ліндсэй**.

З 2006 года Вальжына жыве і працуе ў ЗША; у выдавецтве «Copper Canyon Press» у 2008-м выйшаў яе зборнік беларускамоўных вершаў з іх перакладамі на англійскую мову «Factory of Tears» («Фабрыка слёз»), названы амерыканскім друкам «першым у гісторыі беларуска-англійскім паэтычным зборнікам, выдадзеным на тэрыторыі Злучаных Штатаў». Кніга таксама выйшла ў перакладах у Швецыі і ФРГ. У снежні 2009 г. В. Морт была запрошаная для творчай працы ды імпрэзаў у культурны цэнтр Alice House у сталіцы Трынідада і Табага.

13 студзеня прайшоў яе выступ у Стэнфардскім універсітэце.

13 студзеня ў Мінску прайшла прэзентацыя **мультымедыйнага кампакт-дыска «Глобус Беларусі»**. Гэтая электронная энцыклапедыя, заснаваная 8 гадоў таму праграмістам Андрэем Дыбоўскім, утрымлівае найбольш поўныя ілюстраваны збор пом-

нікаў архітэктуры Беларусі: агулам – блізу 300 тысячаў фота-здымкаў. Паводле А. Дыбоўскага, наступны крок – пераклад «Глобуса Беларусі» на беларускую мову.

Пад час імпрэзы адбылася прэзентацыя суполкі **«Інтэрнэт беларускай культуры»** (альбо скарачана «Інбелкульт»). Яе заснавальнік **Алесь Мазанік** зазначыў: «Гэтая суполка адрозніваецца ад іншых тым, што спрабуе ахапіць увесь спектр беларускай альтэрнатыўнай культуры – ад літаратуры і аўтарскай музыкі да выставак жывапісу і батлейкі. Інтэрнэт-суполка аб'ядноўвае людзей, якія гатовыя прапанаваць нешта творчае, а таксама гэтую творчасць спажываюць».

14 студзеня ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь пры падтрымцы Польскага Інстытута ў Мінску адкрылася **выстаўка графікі Валянціны Шобы «Светлае свята Раства»**. Больш за 30 працаў, выкананых у змешанай тэхніцы, адлюстроўваюць духоўнасць і любоў, магічнасць і казачнасць, спакой і спагаду атмасферы светлага свята Нараджэння Хрыстова.

15 студзеня ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы адбылася прэзентацыя новай кнігі народнага паэта Беларусі **Рыгора Барадуліна «Навошта»**, у якую ўвайшлі «вершасказы» Барадуліна, упрыгожаныя здымкамі амерыканскага дыпламата і фотамастака **Джона Кунстадтэра**, зробленымі ім у 2006–2009 гг. у вёсках беларускага Палесся.

Укладальнік кнігі **Алесь Камоцкі** паведаміў, што аўтар выдання паабяцаў сустрэцца са сваімі чытачамі 15 лютага пад час закрыцця ў музеі выстаўкі твораў **Дж. Кунстадтэра**.

Каталіцкі каляндар

1 студзеня – Святой Багародзіцы Марыі
 6 студзеня – Аб'яўлення Пана (Тры каралі)
 10 студзеня – Хрост Пана
 2 лютага – Ахвяраванне Пана
 17 лютага – Папялец (пачатак вялікага посту)
 19 сакавіка – Святога Юзафа
 25 сакавіка – Звеставанне Пана
 28 сакавіка – Пальмовая нядзеля
 4 красавіка – Вялікдзень
 5 красавіка – Велікодны панядзелак
 11 красавіка – Божай Міласэрнасці
 13 мая – Унебаўшэсце Пана
 23 мая – Спасланне Духа святога
 30 мая – Найсвяцейшай Тройцы
 31 мая – Адведзіны Найсвяцейшай Панны Марыі
 3 чэрвеня – Цела і Крыві Хрыста
 11 чэрвеня – Найсвяцейшага Сэрца Езуса
 24 чэрвеня – Нараджэнне святога Яна Хрысціцеля

29 чэрвеня – Святых Апосталаў Пятра і Паўла
 2 ліпеня – Найсвяцейшай Панны Марыі Будслаўскай
 6 жніўня – Перамяненне Пана
 15 жніўня – Унебаўзяцце Найсвяцейшай Панны Марыі
 8 верасня – Нараджэнне Найсвяцейшай Панны Марыі
 14 верасня – Узвышэнне Святога Крыжа
 29 верасня – Святых Арханёлаў
 2 кастрычніка – Анёлаў Ахоўнікаў
 1 лістапада – Усіх Святых
 2 лістапада – Успамін усіх памерлых вернікаў
 21 лістапада – Хрыста – Валадара Сусвету
 28 лістапада – Першая нядзеля Адвэнту
 8 снежня – Беззаганнага Зачацця Найсвяцейшай Панны Марыі
 25 снежня – Нараджэнне Пана
 26 снежня – Святой Сям'і

Лютэранскі каляндар

12 студзеня – Новы год. Абраманне і нарачэнне імя Ісуса
 6 студзеня – Богаўленне. Хрышчэнне Гасподняе
 25 студзеня – Дзень абарачэння апостала Паўла
 2 лютага – Стрэчанне Гасподняе
 17 лютага – Папяльцовая серада. Пачатак Пакутнага часу
 5 сакавіка – Сусветны дзень малітвы
 25 сакавіка – Дабравесце
 28 сакавіка – Вербная нядзеля
 1 красавіка – Чысты чацвер. Дзень усталявання Прычасця
 2 красавіка – Пакутная Пятніца
 4 красавіка – Вялікдзень
 25 красавіка – Дзень евангеліста Марка
 13 мая – Узнясенне Гасподняе
 23 мая – Пяцідзсятніца. Свята сашэсця Святога Духа
 30 мая – Тройца. Свята Святога Трыадзінства
 24 чэрвеня – Нараджэнне Іаана Хрысціцеля
 25 чэрвеня – Дзень Аўгсбургскага веравызнання

29 чэрвеня – Дзень Святых Апосталаў Пятра і Паўла
 2 ліпеня – Дзень наведвання Марыяй Елізаветы
 6 жніўня – Перамяненне Гасподняе
 28 жніўня – Дзень памяці ахвяраў палітычных рэпрэсій
 21 верасня – Дзень Апостала і Евангеліста Мацвея
 29 верасня – Дзень архангела Міхаіла і ўсіх анёлаў
 3 кастрычніка – Свята падзякі за ўраджай
 18 кастрычніка – Дзень Евангеліста Лукі
 30 кастрычніка – Дзень памінення ахвяраў гвалту, вайны і тэрору
 31 кастрычніка – Дзень Рэфармацыі
 17 лістапада – Дзень пакаяння і малітвы
 21 лістапада – Дзень памінення спачылых. Нядзеля вечнасці
 24 снежня – Куцця
 25 снежня – Нараджэнне Хрыстова
 26 снежня – Дзень першапакутніка Стэфана
 27 снежня – Дзень Апостала і Евангеліста Іаана
 28 снежня – Дзень бязвінна забітых немаўлятаў

Каля касцёла Святой Ганны ў вёсцы Мосар Глыбоцкага раёна

Лютэранская кірха Святога Іаана ў Гродне

Наша віншаванне

Беларускі фонд культуры і «Краязнаўчая газета» шчыра віншуюць супрацоўнікаў Лельчыцкага краязнаўчага музея з 20-годдзем заснавання ўстановы, жадаюць збіральнікам і захавальнікам гістарычнай спадчыны поспехаў у іх высакароднай справе і дабрабыту ў асабістым жыцці.

Подзвіг капітана Гусева

У жніўні 1849 года ў Мінску адбыўся судовы працэс па справе капітана Аляксея Гусева і яго таварышаў, якіх абвінавачвалі ў арганізацыі бунту супраць цара і дзяржавы. Гісторыя гэтага працэсу вельмі цікавая. Вясной 1849 года ў Венгры пачаўся нацыянальна-вызваленчы і рэвалюцыйна-дэмакратычны рух пад кіраўніцтвам Латоша Кошута (1802–1894).

21 красавіка аўстрыйскі імператар Франц-Іосіф звярнуўся да Мікалая І з просьбай дапамагчы, бо сваімі сіламі задушыць паўстанне не мог. Па даручэнні цара 140-тысячная армія пад камандаваннем намесніка Царства Польскага І.Ф. Паскевіча рушыла на ўціхамірванне паўстанцаў. Але ў Мінску ў батальёне капітана А. Гусева была створаная група, якая спачувала венгерскім паўстанцам і катэгарычна адмовілася ўдзельнічаць у паходзе. «Няма ніякага сэнсу, – казаў Аляксей Гусеў, – праліваць рускую кроў, каб дапамагчы аўстрыйскаму імператару – прынятальніку славянскіх народаў. Калі мы разаб'ём венграў, мы не вызвалім славянаў з-пад улады Габсбургскай манархіі; адзіны вынік будзе ў тым, што не толькі славяне, але і венгры таксама будуць рабамі немцаў. Не за

гэта, а супраць гэтага мы павінны змагацца». У маі 1849 года А. Гусева і сем яго таварышаў арыштавалі.

Між тым, 13 жніўня армія паўстанцаў на чале з генералам Гергеям без бою капітулявала. 16 жніўня Аляксею Гусеву і яго сябрам вынеслі смяротны прысуд, які хутка і выканалі.

Аўстрыйскі ўрад завочна прысудзіў кіраўніка венгерскага нацыянальна-вызваленчага руху да смяротнага пакарання і накіраваў султана Турцыі, куды эміграваў у жніўні 1849 года Латош Кошут, ноту з патрабаваннем выдаць яго. Аднак султан адказаў, што мусульманская рэлігія забараняе выдаваць гасця.

У 1852 годзе па загадзе Франца Іосіфа ў Пешце адбылося сімвалічнае пакаранне смерцю Л. Кошута – павесілі яго манекен. У 1859 годзе, знаходзячыся ў Лондане, Л. Кошут стварыў венгерскі легіён, які ў складзе войскаў Гарыбальдзі ўдзельнічаў у барацьбе за вызваленне Італіі. Да канца сваіх дзён Л. Кошут заставаўся адданым барацьбітом за вызваленне Венгры і непрымырым ворагам Габсбургаў.

Сёння адна з вуліцаў Будапешта носіць імя капітана Аляксея Гусева. А ў Мінску, на жаль, гэтая гістарычная падзея нічым не адзначаная.

Вячаслаў АФАНАСЬЕЎ, г. Мінск

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

Ф.СП-1

АБАНЕМЕНТ на газету **63320**
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета Колькасць камплектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТКА на газету **63320**
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кашт	падпіскі _____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі _____ руб.	

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

Наша гісторыя:

ідзі, падзеі, асобы

Ігнацій Кароль Корвін-Мілеўскі

У канцы XVIII–XIX ст. Геранёны належалі магнацкаму роду Корвін-Мілеўскіх. 27 красавіка 1846 г. у Оскара Мілеўскага і Веранікі Воўк-Мілеўскай у Геранёнах нарадзіўся сын Ігнацій Кароль.

З 1856 г. Ігнацій разам з братам Іпалітам жыў у Парыжы, дзе вучыўся ў ліцэі Банапарта. У 1865–1866 гг. браты вучыліся ва ўніверсітэце ў Дэрпце (абог. Юр'еў, або г. Тарту). У 1868 г. Ігнацій вярнуўся ў Геранёны, дзе жыў да пачатку вучобы ў студыі выяўленчага мастацтва ў Мюнхене (1870). Маляваў вельмі старанна, прымаў удзел у выстаўках. Яго любімымі жанрамі былі партрэт і пейзаж. У 1873 г. Ігнацій Корвін-Мілеўскі прымаў удзел у Міжнароднай выстаўцы ў Вене, праз год – у Парыжскім салоне.

Бацькі аддалі маенткі Лугамавічы і Лаздуны сыну Іпаліту, а Геранёны – Ігнацію. Ігнацій атрымаў тытул графа, меў свой герб, быў кавалерам Мальтыйскага ордэна. З 1881 г. мяняў грамадзянства з рускага на аўстрыйскае і наадварот. Перад смерцю прыняў італьянскае грамадзянства. Але Геранёны заўсёды заставаліся радзімай, якую ён не забываў і куды ахвотна прыязджаў. Быў, як кажуць, грамадзянінам свету. Жыў у Вене і Вільні, пабудаваў палац на італьянскі манер. Пасля 1905 г. Ігнацій ажаніўся з Янінай Оструг-Садоўскай, багатай удавой, сваячкай Уладзіслава Умястоўскага, але шлюб іх цягнуўся нядоўга: у іх не было дзяцей, і праз некалькі гадоў шлюб быў скасаваны.

Пасля гэтага Ігнацій купіў востраў у Адрыятычным моры і яхту, якую назваў «Літва», і плаваў на ёй па Міжземным, Балтыйскім і Паўночным морах, за Паўночным палярным круг да нарвежскіх і рускіх портаў, у Канстанцінопаль, Венецыю, Каір, Амстэрдам, Стакгольм, Гданьск і іншыя месцы.

Капліца ў Геранёнах, пабудаваная на сродкі Корвін-Мілеўскіх

Ён многа пісаў. Надрукаваў свае нататкі аб падарожжах у 1897 г. У 1899-м выдаў другую кнігу ўспамінаў. У 1905 г. апублікаваў некалькі працаў, у т.л. «Унутраны крызіс Расіі і народнае прадстаўніцтва», «Голас шляхціца» і інш. У гэтых брашурах крытыкаваў усіх: народных дэмакратаў, сацыялістаў, польскіх патрыётаў, мяшчанаў, мужыкоў, ксяндзоў, журналістаў, палітыкаў, паслоў і свайго брата Іпаліта, якога не вельмі любіў.

Ігнацій судзіўся з многімі людзьмі, нават з ксяндзам Бародзічам з Суботнікаў. На сваім двары

трымаў 20 стражнікаў, якія яго ахоўвалі.

У 1876 г. Уладзіслаў Чахурскі напісаў партрэт Ігнація. На цёмным фоне стаіць яшчэ малады мужчына, адзеты ў чорныя багаты касцюм. Да 1939 г. гэты партрэт вісеў у палацы ў Геранёнах. Ігнацій валодаў вялікім багаццем і меў магчымасць калекцыянаваць карціны. У яго была самая вялікая ўласная галерэя сучасных мастакоў. Копій не было, толькі арыгіналы. Купляў карціны мадэрністаў, імпрэсіяністаў, сімвалістаў. Набываў толькі тое, што яму падабалася, незалежна ад кошту. У Яна Матэйкі купіў карціну «Станчык».

У канцы XIX ст. калекцыянаванне было паказчыкам добрага густу, асабліва сярод прадстаўнікоў буржуазна-фінансавых, прамысловых і гандлёвых колаў. Ігнацій добра арыентаваўся ў мастацтве.

Свіран

Яго калекцыя была шырока вядомая, часта згадвалася ў друку як найлепшая ў Польшчы. Тут былі работы Юзафа Папкевіча, Людвіга дэ Левіа, Яна Станіслаўскага,

Юльяна Фалата, Мар'яна Ваўжыцкага, Яцка Мальчэўскага. Мілеўскі купляў карціны толькі майстроў-сучаснікаў. Ён хацеў, каб гэтыя творы засталіся на радзіме. Карціны пачаў збіраць каля 1890 г. і займаўся гэтым на працягу 14 гадоў. У яго калекцыі было каля 250 карцінаў. Сёння яны захоўваюцца

Стары парк у Геранёнах

ў лепшых музеях свету і высока ацэньваюцца. Пасля смерці Мілеўскага многія карціны купіў доктар Эміль Мэрвін. Сярод іх былі аўтапартрэты мастакоў, творы бытавога жанру, рэлігійнай тэматыкі.

І.К. Корвін-Мілеўскі быў не толькі калекцыянерам. Ён дапамагаў маладым мастакам грашыма: выплачваў рэгулярна пенсіі, плаціў за вучобу. У яго былі сяброўскія адносіны з мастакамі старэйшага пакалення. Больш за ўсё ён любіў творы Я. Матэйкі. Хацеў нават паставіць яму бронзавы помнік у Кракаве.

Сваю карцінную галерэю Ігнацій спачатку планавалі размясціць у Кракаве, але да 1893 г. галерэя знаходзілася ў яго палацы ў Вільні і заўсёды была адкрытая для наведвальнікаў. У 1895 г. ён арганізаваў выстаўку сваіх карцінаў у Вене. Яна атрымала высокую

адзнаку публікі. Яе наведаў аўстрыйскі імператар Франц Іосіф. Пасля выстаўкі ў Вене Ігнацій меркаваў перавезці карціны ў Берлін ці Геранёны, дзе меў вялікі мураваны будынак. Але пасля разводу з жонкай забраў іх з сабою на востраў Санта-Катарына. У час Першай сусветнай вайны многія карціны былі схаваныя ў Вене, іншыя – у віленскім палацы і ў Гандлёвым банку ў Варшаве.

Канец вайны стаў пачаткам трагічнага этапу ў жыцці Ігнація. Змены мяжы, падзенне манархій у Расіі і Аўстрыі, адраджэнне незалежнай Польшчы разарылі графа. Ён страціў усё, што пакінуў на тэрыторыі новай савецкай дзяржавы. Моцна хварэў. Хацеў уцячы, схавацца ад цяжкасцяў на востраве Санта-Катарына. 5 лютага 1922 г. ён моцна захварэў.

Змучаны хваробай і старасцю Ігнацій Кароль перадаў свае справы пляменніку Шыману Мейштовічу. Апошні стаў уладальнікам Геранёнаў і багацця Ігнація Корвін-Мілеўскага: дываноў, мэблі, карцінаў, срэбра. Граф усынавіў унука свайго сястры Станіслава Ліпкоўскага-Мілеўскага.

Каля жыць у раскошы, Ігнацій Кароль вымушаны быў прадаваць карціны. Потым продажам займаўся

Ш. Мейштовіч. У выніку некаторыя карціны трапілі ў Нацыянальны музей у Варшаве (у т.л. партрэт Я. Матэйкі), іншыя апынуліся ў Швейцарыі, Амерыцы, Англіі. Большасць карцінаў купілі палякі, якія жывуць за мяжой. Некаторыя карціны засталіся на востраве Санта-Катарына.

Памёр І.К. Корвін-Мілеўскі 16 кастрычніка 1926 г.

Алена
СМАЛЯНІЧЭНКА

Жылы дом

З гісторыі роду Валадковічаў

Польскія даследчыкі шляхецкіх родаў сцвярджаюць, што род Валадковічаў паходзіць з Літвы (маецца на ўвазе летапісная Літва) ад нейкага Валодкі. Першы прадстаўнік гэтага роду Станіслаў, узгадваецца ў гістарычных крыніцах у 1435 г. У XVI ст. прадстаўнікі роду займаюць даволі высокія пасады ў адміністрацыйным апарце ВКЛ. Так, Марцін Валадковіч у Маскве, з 1573 г. – суддзём менскім, а з 1588 г. – гараднічыі менскім. У 1530–1560-я гг. ваявода Наваградскім быў яшчэ адзін прадстаўнік гэтага даволі шматлікага і разгалінаванага роду – Крыштоф Валадковіч.

У XVII ст. Валадковічы стала пражывалі ў Наваградскім і Менскім паветах, займаючы тут розныя дзяржаўныя пасады. Адзін з прадстаўнікоў роду – Хрыстасом Валадковіч напісаў «Гісторыю Інфлянцкай вайны», «Жыццё каралевіча Казіміра» і «Аб інкарпарацыі Інфлянтаў Жыгімонтам Аўгустам».

Род Валадковічаў славіўся таксама сваёй рэлігійнасцю і дабрачыннасцю. Напрыклад, Рыгор Валадковіч у пачатку XVII ст. заснаваў манастыр у Навадворцах (Слуцкі р-н). У Грозаве (Капыльскі р-н) на грошы Валадковічаў была пабудаваная царква Святога Мікалая з сямню купаламі.

Марцін Валадковіч быў фундатарам манастыра ў тым жа Грозаве ў першай палове XVII ст. З дзесяці яго дзяцей чацвёрта абралі шлях слуцкаму Богу. Так, сын Андрэй быў канонікам віленскім, пробашчам касцёла Дзевы Марыі, сын Якуб – рэктарам Полацкага езуіц-

кага калегіума, а дачка Тэкля і Клара – манашкамі базільянскага манастыра ў Мінску. Прадоўжылі гэтую традыцыю ўнукі і праўнукі Марціна Валадковіча: унук Міхал быў фундатарам касцёла кармелітаў у Мінску, а яго дачка Ганна (пад імем маці Тэрэзы) была настояцелькай манастыра бенедыкцінак у Мінску. Адзін з Валадковічаў, Феліцыян (1697–1778), з 1762 г. быў мітрапалітам Кіеўскім.

Славіліся Валадковічы і як адданыя патрыёты і змагары за незалежнасць Радзімы. Заснавальнік французскай лініі Валадковічаў Генрык (1765–1825) удзельнічаў у паўстанні 1794 г. пад кіраўніцтвам Т. Касцюшкі, быў паранены, эміграваў у Францыю, але і там працягваў змагацца за аднаўленне Рэчы Паспалітай. Спачатку ён служыў у французскім войску, быў генералам, камандаваў брыгадай, а з 1806 г. быў прызначаны камандуючым польскага легіёна. Генрык Валадковіч асабіста ведаў Напалеона і некаторы час быў яго ад’ютантам. За мужнасць і гераізм, праўдленія ў вайне 1812 г., быў узнагароджаны ордэнам Ганаровага Легіёна і яго імя ўвекавечана на Трыумфальнай Арцы ў Парыжы. Генрык Валадковіч удзельнічаў у вайне Напалеона з Расіяй, быў узяты ў палон і сасланы ў Сібір, адкуль пасля амністыі пераехаў у Пецярбург, дзе і памёр у 1825 г. Сын Генрыка, Іосіф, удзельнічаў у вайне 1812 г. і быў забіты пад Смаленскам. Ён, як і яго бацька, таксама быў узнагароджаны ордэнам Ганаровага Легіёна. Генрык Валадковіч – пачынальнік французскай лініі Валадковічаў, якая з 1903 г. карыстаецца падвойным прозвішчам П’еры-Валадковіч.

Яшчэ адзін прадстаўнік роду Валадковічаў, Аляксандр (1806–1861) нарадзіўся ў Іванску, пад час паўстання 1830–1831 гг. быў кіраўніком паўстанцаў у Вілейскім павеце. Пасля паражэння эміграваў у Францыю, быў паслом Францыі ў Швецыі. Але да канца свайго жыцця захаваў

любоў да Радзімы. Пахаваны ў Парыжы, а сэрца па яго завяшчанні прывезлі на радзіму і змясцілі ў капліцы ў Радашковічах, якая, магчыма, была радавым склепам Валадковічаў.

Увайшоў у гісторыю і яшчэ адзін прадстаўнік гэтага роду, Міхаіл Валадковіч (1735–1760), якога сучаснікі называлі адным з самых вядомых «вэрхалаў», дэбашыраў і п’яніцаў, які, аднак, вызначаўся незвычайнай сілай і храбрасцю і ў адзіночку хадзіў на мядзведзя з адной рагацінай. Ён нават трапіў на старонкі паэмы «Пан Тадэвуш» А. Міцкевіча. Калі возны прывёз яму позву ў суд, то Міхаіл Валадковіч:

...чорт зяркаты,
Перад якім дрыжалі
шляхта і магнаты
На сейміках і нават суддзі
з Трыбунала,
Пан Валадковіч здэкаваўся,
і ня мала,
Ён позу на шматкі парваў,
схапіўшы з ножнай
Папіру, размахнуўся –
тут абмерці можна –
І крыкнуў: «Альбо ты з’ясі
сваю паперу,
Альбо я зараз жа ссяку
тваю мазджэру!» –
Прышлося для прыліку есці,
бо з кіямі
Стаялі гайдукі ў дзвярах,
а за плячамі
Акно расчыненае. Возны,
як у пельку,
Шугель у палісаднічак –
ды ў канпельку...

Нават у Трыбунале пры разглядзе сваёй справы ён, як закатавалі відавочцы, «стаўшы шалёным, сёкануў шабляй у стол, каля самай рукі віцэ-маршалка, ... пашкодзіў крыху распяцце, сцягнуў сукно са стала і, накінуўшы яго на віцэ-маршалка, хацеў так яго, безабароннага, сячы...». Па прыгаворы Трыбунала 12 лютага 1760 г. ён быў расстраляны.

Валадковічы ў гісторыі Чашніччыны і Іванска

У 1774 г. на Чашніччыне Тадэвуш Валадковіч набыў Іванск і навакольныя вёскі. З таго часу

Валадары Чашнікаў, Іванска ды іншых мясцінаў

У вашай газеце я неаднаразова чытала артыкулы пра розныя роды Беларусі і іх ролю ў гісторыі. Я вучуся на пятым курсе факультэта інфармацыйна-дакументных камунікацый Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў па спецыяльнасці «Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны». Сама я родам з вёскі Іванск на Чашніччыне. З канца XVIII ст. гісторыя Іванска, як і ўсёй Чашніччыны, цесна знітаваная з гісторыяй адной з галінаў шматлікага і незаслужана забытага роду, які шмат зрабіў для дабрабыту нашай краіны і эканамічнага развіцця майго краю. Маю на ўвазе род Валадковічаў.

Герб «Радван» зменены, якім карысталіся Валадковічы

Іванск зрабіўся хоць і не старэйшай, але затое галоўнай сядзібай адной з галінаў гэтага роду. Тадэвуш Валадковіч памёр у 1776 г., і Іванск перайшоў да яго брата Вінцэнта (1761–1838), шамбяляна караля Станіслава Аўгуста і маршалка шляхты Барысаўскага павета. Менавіта ён сабраў у сваіх руках і перадаў нашчадкам па прамой лініі Дакшніяны і Маркаў у Вілейскім павеце, мястэчка Чашнікі, Іванск і Копцевічы ў Лепельскім павеце, Саламярэчча, Вайшнарова, Падалянка і Старое Сяло ў Менскім, а таксама Нізгародок у Барысаўскім павеце. У 1820 г. Вінцэнт Валадковіч пабудоваў вінакурны завод у Іванску, дзе працавала пяць работнікаў. Гэта было першае прадпрыемства на Чашніччыне.

У канцы XIX ст. у Іванску, цэнтры маёнтка, дзейні-

чалі цагельны, даховачны і спіртзавод, тартак, млын. Дзякуючы фартуне, якая ўсё больш спрыяла Валадковічам, а таксама дзелавой хватцы і прадпрымальнасці, яны трымалі ў сваіх руках да канца XIX ст. больш за дваццаць вёсак і мястэчак.

Пасля Вінцэнта Іванск з навакольнымі землямі і вёскамі, а таксама Чашнікі, Смалянцы і ўсе вышэйпералічаныя вёскі атрымаў у спадчыну яго сын Эмануіл (1805–1852), які карыстаўся імем Ігнат. У 1840 г. ён пабудаваў у Чашніках бровар. Апошнім уладальнікам усяго гэтага багацця быў сын Ігната Вінцэнт Валадковіч (1846–1927).

У 1917 г. уладанні Валадковічаў складалі каля 75 тысячаў дзесяцінаў зямлі, лясоў і азёр. У 1886 г. Вінцэнт Валадковіч побач з Чашнікамі заснаваў кардонна-папяровую фабрыку «Скіна» (зараз папяровая фабрыка «Чырвоная Зорка»). Валадковічы таксама валодалі шматлікімі млынамі (у Смалянцах і Вішкавічах, ветраным млынам у Іванску, а таксама млынамі, якія дзейнічалі ад жывёльнай сілы ў Іванску і Чашніках, што потым былі пераведзены на паравую цягу), тартакамі, броварамі, а таксама шкляннай гутай і слаўтай стайняй рысакоў, што таксама знаходзілася ў Іванску.

Апошні ўладальнік Іванска В.І. Валадковіч з’яўляўся ганаровым дэпутатам Віцебскага дваранскага сходу ад Лепельскага павета, сябра павятовага камітэта па патрэбах сельскагаспадарчай прамысловасці. Вялікую ўвагу ён надаваў укараненню ў практыку гаспадарання дасягненняў тагачаснай аграрнай навукі.

На пойменных лугах ля Іванска гадавалі пародзістых рысакоў і буйную рагатую жывёлу. Адкормленых бугаёў на вялікіх лодках-лайбах везлі на продаж па Уле і Заходняй Дзвіне ў Рыгу. Ва ўсіх маёнтках гаспадарка вялася клапатліва і ашчадна. Працавала меліярацыйная брыгада, якая асушвала забалочаныя землі.

Ганна ГРЫБКО,
студэнтка факультэта
інфармацыйна-
дакументных
камунікацый БДУКіМ
Фота аўтара

(Заканчэнне будзе)

Палац Валадковічаў у Іванску,
канец XVIII – канец XIX ст.

Пасляваенны час быў вельмі цяжкі: час выпрабаванняў, час выжывання. Грошай не было. Адразу пасля вайны і хлеба не было. Асот збіралі з карэннямі і сушылі ў мяшках на печках. Вікі дадавалі, малолі ў жорнах, пяккі какоркі і елі.

Успаміны аб гэтым часе

Е.Г. Смыслова: «Мы былі бедныя, нас у калгас не бралі, у нас не было чаго ў той калгас аддаць. Сваякі заплацілі за нас трыма пудамі зерня.

Маці была калекай, вымушана была жабраваць. Хадзіла пешшу ў Браслаў, малако насіла і прадавала, а ўсё роўна есці не было чаго. У калгасе падлеткі працавалі нараўне з дарослымі. Хлопцы хадзілі касіць цэлыя гектары. І нам, дзяўчатам, усё ўручную даводзілася рабіць: збажыну сярпамі жаць, бульбу капаць, сена грабіць на балотах... Вы, можа, і не ведаеце – мы ж ячмень палолі ўручную! Тады яшчэ ніхто не чуў пра хімпраполку.

Адразу пасля вайны абуць было няма чаго, хадзілі ў галёшах, на ногі намотвалі і прывязвалі анучы.

Каб мець нейкую капейчыну, мы, укольскія дзеці, у вольны час шчафе збіралі, а нашая маці прадавала ў Браславе.

Хоць і цяжка жылося, але працавітыя былі, вясёлыя, жыццярадасныя. У нас, старавераў, Вялікдзень святкавалі цэлы тыдзень. Веруючыя мы былі, і Бог нам дапамагаў».

З.Г. Пушкарва: «Удзень сена варочаем-сушым, а ноччу едем на збожжасховішча малаціць. Спецыяльная маладзёжная малацільная брыгада была арганізавана. Снапы са скірды скідваем уніз, а там іх развязваюць і падаюць у малатарню. Працавалі хутка, умела, здаецца, і не стамляліся. На работу з песняй, і з работы з песняй. Так і перажывалі ўсе нягоды. Вельмі дружныя былі ўкольцы, умелі працаваць, умелі й весяліцца. Бывала, вясёлым гуртам уся моладзь на танцы ў суседнія вёскі накіроўвалася. І ў сваёй вёсцы танцы спраўлялі ў старым гумне, што ацалела ў вайну.

За працу ў калгасе грошай не плацілі. Толькі раз у год быў разлік: гірсы ў торбачцы прынясеш (гэта нам на працэдні давалі). Вось гэту гірсу малолі і пяккі хлеб».

Т.П. Рудзь (Маслоўская) сведчыць, што не толькі моладзь, але і сталыя людзі вельмі дружна жылі, адкрыта. Добрыя былі, дапамагалі адно аднаму. «Вечарамі пастаянна збіраліся ў Маслоўскага Петрака, гэта ў майго бацькі. Мужчыны ўсё больш пра ва-

енныя здарэнні расказвалі, а мы, малыя, сядзелі на печы ды ўважліва слухалі. Пасля вайны на ўвесь Укольск былі толькі дзве лазні: у Валенты (Шакуры) і ў нашых. І ўсім месца хапала, для ўсіх яны былі адкрыты».

А якія цудоўныя жанчыны жылі ва Укольску! Добрыя, чыстыя, спагадлівыя. Часцей за ўсё былыя жыхары вёскі ўспамінаюць добрым словам Лімпіяду Спірыдонаву, Марыю Маслоўскую...

Лімпіяды Спірыдонавай. Хадзілі да яе ніткі снаваць, разматваць (для гэтага былі свае прыстасаванні), а потым ужо і ткалі поспілку, настольнікі...

Але жыццё не стаяла на месцы. Да 1960 года з'явіліся трактары. Першыя камбайны з'явіліся ў 1965-м.

Высакавольтная лінія на Мёры побач з хутарамі прайшла ў 1964 годзе, але ні на хутарах, ні ў вёсцы электрычнасці не было. А да млына пад-

месцілася невялікая кузня. А раней, кажучы, яна была ў іншым месцы, побач з млынам. Пётр Ігнацьевіч умеў усё: і нажы, і нажніцы, і завесы зробіць, і косы, і сярпы затачыць, і палазы да саней выкуе, і плугі (лемяшы), і бароны адрамантуе, і граблі жалезныя, і матыкі змайструе.

Вельмі цяжкая праца была. Гэта трэба было мець і вытрымку, і цяперне, і спрыт. Сыны дапамагалі. А жонка, Марыя Паўлаўна, ма-

го 15 чалавек. Але жылі дружна. А калі дзеці падраслі, пайшлі яны самі сабе хлеб шукать. І прыкладам для іх заўсёды ў жыцці быў бацька – працаўнік, вядомы ў акрузе каваль.

Млын яшчэ і ў 1970-я гады служыў спраўна, малоў зерне і калгасу, і людзям. З навакольных вёсак і вёсачак пад'язджалі сюды вазы з паўнюткамі мяхамі збожжа. У чэргах стаялі людзі з вазамі па двое сутак, тут жа і начаваць ім даводзілася. Кажучы, аж з Шаркаўшчынскага раёна прыязджалі сюды. Гэты вадзяны млын быў вядомы ўсім. Тут можна было заказаць і панцак, і мяккую мuku найлепшага гатунку – пытыяваную. А пабудаваны ў 1911 годзе...

Расказвае Іосіф Іосіфавіч Маслоўскі, 1959 года нараджэння, сын млынара: «Заснаваў млын мой прадзед Томаш. Яго справу прадоўжылі дзед Пётр, а затым два яго сыны – Пётр і Юзаф, мой бацька, 1911 года нараджэння. Зроблена ўсё было сваімі рукамі, сваімі сіламі. Пабудавана было на доўгія гады. Амаль век прастаяў млын».

Гаспадарамі млына былі спачатку Пётр Томашавіч, затым яго сын – Іосіф Пятровіч Маслоўскі. Толькі ў ваенны і пасляваенны час тут знаходзіліся іншыя людзі: нейкі Таранцоў (прыезджы) тут працаваў некаторы час, затым Іван Талстоў

4 гады. А калі Талстоў выехаў у Латвію, тады ўжо Юзаф Маслоўскі да апошніх дзён быў тут «на службе».

З успамінаў Станіславы Міхайлаўны Маслоўскай (Далецкай), 1930 года нараджэння (выйшла замуж за млынара ў 1958 годзе): «Каля хаты цякла рака, аж з Ікажня, Усвіца яе называюць. У рацэ заставы зроблены былі (плаціны), вяду затрымлівалі, назапашвалі. Шоў спуск уніз, і там стаяў млын. Вялікі падмурак, прасторная будыніна з камення, нахіл такі з дошак (па ім мяшкі наверх бэлькай круцілі, ланцугом падымалі). А наверх жорны, дзе малолі 2 каменныя кругі. Кругі былі пакладзены, адзін стаяў нерухома, а другі круціўся. І з гэтага каменя сыпалася мука прама ў падстаўлены мяшок. Мякі адцягвалі, муку адкопвалі... А пад нізам, пад будынінай гэтай вялізнай, вада ішла, там вал дубовы быў, кола магутнае дубовае круцілася, і шумела-грымела вада...»

Правялі электрычнасць на млын у 1970 годзе, але ён ужо пачаў разбурацца. Вада размыла сцены. Кола стала непрыгодным, а потым плаціна рухнула.

Сябры краязнаўчага гуртка Ахромаўскай СШ Браслаўскага раёна (кіраўнік – Грына ЕРМАКОВІЧ) (Закачанне будзе)

Жыла-была вёска Укольск

(Пацяг. Пачатак у № 2)

І пра сваю гаспадарку людзі дбалі: каровак трымалі, авечак. Гусей разводзілі. Талокі наладжвалі: жыта сеялі, бульбу саджалі... Усё і ўсе разам: і старыя, і малыя.

Жылі сціпла. Сем'і былі шматдзетныя. Таму жыхары ўсё ўмелі рабіць самі: і воўну спрасці, і валёнкі зваліць. Хаты былі з бярунныя, страхі саламяныя. Свінні за сцяной, куры ў падпечку. Цяля ці ягняткі ў хаце зімой. На вокнах маты саламяныя.

У хатах было па-простаму: вялізныя печы, самаробныя сталы, лавы ўздоўж сценаў, драўляныя ложка, самаробныя поспілку, сenniкі, якія набівалі новай саломай звычайна перад Нараджэннем Хрыстовым і Вялікаднём. Посуд быў разнастайны, але часцей

вялі электрычнасць толькі ў 1970 годзе.

Час імкліва бяжыць. Вось і зноў «пайшоў працэс». Толькі зваротны. З хутароў пачалі перасяляцца зноў у вёску. Цяпер у Азяраўцы. Калісьці Карпіцкія, Вірбалы, Арсоба жылі ў вёсцы Укольск. Затым, у 1920-я, «пайшлі» на хутары, а цяпер, у 1968-м, зноў іх патурбавалі, прымуслі перасяліцца.

Хоць і бліжэй да дарогі, да транспарту, хоць і электрычнасць была ўжо ў Азяраўцах, але ўсё роўна «працэс» гэты быў балочы.

Усе вясковыя падзеі 1950–1970-х гадоў звязаныя ў асноўным са станаўленнем калгаса.

Гаспадарства...

Укольск славіўся на ўсю акругу сваімі рамесніцкімі і гаспадарчымі аб'ектамі. І кузня, і асабліва млын, мелі выключна важнае значэнне, былі вельмі запатрабаваныя.

Гаспадаром кузні доўгія гады быў Пётр Ігнацьевіч Маслоўскі, 1908 года нараджэння, выдатны каваль-самавучка. Дарэчы, гэтую сям'ю так і называлі – Кавалёвы.

Якраз насупраць хаты каваля, на другім баку дарогі, і

Ручай Усвіца на якім калісьці стаяў млын

«Ёчыкін сад»

за ўсё карысталіся глінянымі міскамі і збанами. Вёдры былі драўляныя. Насілі ваду з ракі на каромысле. Цэбры былі таксама драўляныя.

У некаторых жыхароў ужо былі жалезныя прасы, а іншыя абыходзіліся валікам і качалкай, каб «пакачаць» адзежу. На рэчцы, на мастках, жанчыны мылі бялізну.

Амаль у кожнай хаце ў куце стаялі невялікія жорны, а таксама ступа. У многіх жанчынаў дома быў калаўрот, а вось кросны былі толькі ў

Мінск мае амаль тысячагадовую гісторыю. Як практычна ўсе беларускія гарады, пачатак свой ён бярэ на беразе рэк. Спрадвеку рэкі, вялікія і малыя – шляхі засваення чалавекам тэрыторыі. І нездарма ўмацаваныя паселішчы ранняга жалезнага веку і ўжо больш позняга, раннеславянскага перыяду, размяшчаліся ў большасці на берагах рэк, праточных азёраў, а вельмі часта на злучэннях рэк і азёраў ці злучэннях рэк.

Так і Мінск пайстаў дзякуючы рэкам. А што такое рака ў жыцці сярэднявечнага горада? Гэта і транспартны гандлёвы шлях, і зручнае месца для наладжвання гарадской абароны – уладкавання фартыфікацыйных збудаванняў, і водазабеспячэнне горада, і энергія для млыноў і іншых вытворчых механізмаў, і рыбалоўства, і шмат чаго яшчэ, што і не пералічыць.

Як Мінск летанісны (суток Дуная і Менкі), так Мінск сучасны, які пайстаў на сутоку Свіслачы і Нямігі, знаходзіліся ў межах Чарнаморскага воднага басейна і, адпаведна, ўсе рэкі гэтых тэрыторыяў да вышэйназванага басейна і адносяцца да Дняпроўскай сістэмы, толькі летанісны Мінск стаіць на ланцужку Дунай – Менка – Пціч – Прыпяць – Дняпро, а сучасны Мінск на Нямізе – Свіслачы – Бярэзіне – Дняпры.

Дунай і Менка

Упершыню Мінск у летанісных крыніцах згадваецца пад 1067 г. ужо як адзін з урбаністычных цэнтраў Полацкага княства. А вось што было да гэтага – поўная загадка. На сённяшні час ёсць дзве версіі паходжання нашай сталіцы. Першая: горад бярэ пачатак ад сутоку Нямігі і Свіслачы; другая: пачатак Мінска знаходзіцца за 18 км на захад ад сучаснага цэнтра горада, побач з в. Гарадзішча

Шчомысліцкага сельскага Савета.

Менавіта там, на паўднёвай ускраіне вёскі, на сутоку Менкі (правы прыток Пцічы) і ручая Дуная, стаіць адзін з самых адметных археалагічных комплексаў Беларусі, які складаецца з гарадзішча ранняга жалезнага веку і далучанага да яго раннеславянскага ўмацаванага паселішча, што разам з адкрытымі, неўмацаванымі селішчамі займае плошчу

Фрагмент карты 1933 года

каля 10 гектараў. Ёсць меркаванні, што гістарычная назва нашага горада – Менск – пайшла менавіта ад ракі Менкі.

Водныя аб'екты, што амываюць летанісны Мінск, маюць назвы славянскага паходжання. Практычна ва ўсіх усходнеславянскіх абшарах была пашыраная назва Дунай – гэта вада, рака, паток. Так што сучасны Дунай – ручай, які працякае ўздоўж заходніх схілаў Менскага гарадзішча, мог не мець спачатку ўласнай назвы, а потым ужо чыста функцыянальны тэрмін «дунай» становіцца гідронімам. Час трансфармацыі звычайнага тэрміна ў географічную назву гісторыя, на жаль, не захавала.

Сучасны Дунай – гэта ручай, які сезонна перасыхае. Жывіцца ён талымі і дажджавымі водамі, таму спёк вады па русле фіксуецца ў асноўным у веснавы перыяд і ў перыяд моцных ці працяглых дажджавых ападкаў. Калі ручай у раннім сярэднявеччы быў значных памераў, то гэта можна тлумачыць яго жывуленнем за кошт грунто-

вых водаў, крыніцаў, якія зніклі з-за абязлесенасці тэрыторыі, бо лясы ў ваколіцах Мінска высякалі, і не толькі для гандлёвых патрэбаў, але і для павелічэння ворных зямельных плошчаў.

Менка – гідронім, які ўтварыўся ад слова «мяняць». І не здарма, бо летанісны Мінск – вялікі гандлёвы цэнтр, а гандаль у раннім сярэднявеччы – збольшага натуральны абмен. Паколькі рака выконвала значную гандлёвую функцыю, то можна меркаваць пра яе адносна вялікія памеры ў той храналагічны перыяд.

Высечка лесу на паўднёвы захад і захад ад Мінска, асушэнне балотцістых участкаў панізілі ўзровень грунтовых водаў і, адпаведна, пагоршылі рэжым харчавання Менкі, знізілі ўзровень вады, і зараз яна невялікая рачулка, што пачынаецца на паўднёвай ускраіне в. Багушова (1,5 км на захад ад в. Гарадзішча) і мае агульную працягласць каля 6 км. Мае выразную нешырокую даліну з моцна вызначанай надпоплаўнай тэрасай спера. Рэчышча ўмерана звлістае. Межанны ўзровень вады падае на перакатах да 0,1–0,15 м. Гідралагічных назіранняў за ракой не зафіксавана. Уздоўж ракі акрамя гарадзішча, селішчаў – вялікая колькасць курганных могільнікаў (круглыя дрыгавіцкія курганы).

Паводле тапаграфічных дадзеных канцы XVIII – пачатку XX стст. на Менцы знаходзіўся шэраг вадзяных млы-

Гарадзішча на Менцы

ноў. Усе млыны былі запруднымі. Улічваючы ранні генэзіс дадзеных вытворчых пабудоваў, іх прысутнасць на славянскіх землях яшчэ ў эпоху ранняга сярэднявечча, то можна смела зрабіць выснову, што млынавыя запруды адыгрывалі не апошнюю ролю ў падтрыманні адносна высокага ўзроўню вады ў Менцы.

Гэта што тычыцца старадаўняга Мінска, які заняпаў яшчэ ў XI ст. Пра яго нагадваюць толькі археалагічныя помнікі, абмялелыя, а калісьці вялікія і паўнаводныя рэкі. Мінск сучасны – іншая справа. Прайшоў не адно адраджэнне з попелу, як Фенікс, захаваў ён і Свіслач як асноўную горадаўтваральную вось, так і шэраг іншых рэк, якія захаваў і ці поўнасьцю, ці фрагментарна, ці проста ў тапанімічных назвах.

Эдвард АСТАПОВІЧ,
вучань гімназіі № 9
г. Мінска

Дарогамі блакаднага маленства

У гімназіі № 11 г. Мінска нядаўна прайшоў «Урок мужнасці», дэвізам якога сталі словы «Эх, Ладага, родная Ладага, дарогай жыцця названая...», узятыя з ленинградскай блакаднай песні пра возера: акурат па ледзе Ладагі дастаўлялі прадукты блакаднікам.

З цікавасцю чакалі вучні і настаўнікі гімназіі сустрэчу, на якую былі запрошаныя ветэраны блакадніцы Тамара Сямёнаўна Вешнякова і Людміла Васільеўна Савіцкая, цяпер мінчанкі.

Рыхтаваліся да ўрачыстасці ўсе. Здаецца, пра Другую сусветную вайну шмат прачыталі, ведаем гістарычныя звесткі і пра блакаду, глядзелі дакументальныя хронікі ды кінафільмы, многа дапамог інтэрнэт... Аднак сустрэча з ветэранамі – гэта яшчэ адзін гераічны, трагічны і сумны ўспамін, незабыўная старонка крывавай і жудаснай вайны.

Сустрэча з гасцямі – кабетамі ў гадах – пакінула глыбокі след душэўных перажыванняў. А ім, у той час дзесяцім-блакаднікам, было ўсяго па восем-дзесяць гадоў. Сустрэча з імі – гэта сапраўдны ўрок мужнасці, адлюстраваны праз жыццёвыя сітуацыі і перажыванні. Ды і з кожным прахытым годам усё менш жывых сведак гераічнай мінуўшчыны.

Мы слухалі блакадніц і адчувалі іх дзіцячы крык. Адчулі і знямеласць, нельга было стрымаць слёзы. Да нашых уяўлення і свядомасці цяжка і балюча даходзіла пачутае – шчымяла

сэрца. Думалася: якая неймаверна малая доляка магчымасці заставалася наогул, каб выжыць чалавеку ў блакадных нечалавечых абставінах? А як жа вытрымлівала кволае дзіця без штодзённай якой-небудзь ежы і на холадзе? У гады блакады на адно дзіця па картках выдавалася 125 грамаў хлеба на суткі. Без цяпла за ноч у пакоі замярзала вада, узгадвалі на ўроку блакадніцы. Адкуль знаходзіліся сілы ў малага галоднага падлетка? А трэба было праз увесь горад брысці (часцей – паўзці) па замеценым снегам вуліцах горада ў пошуках вады і ежы.

Пасля запамінальнай сустрэчы, безумоўна, кожны задумаўся аб чалавечых каштоўнасцях, аб далёкім мінулым, сённяшніх днях і будучыні нашай Радзімы. І той кавалачак «хлебушка» (так міла і душэўна называлі яго блакадніцы), які выратаваў іхняе жыццё, для нас стаў сімвалам святасці.

Нізкі паклон вам, гераічныя дзеці вайны! Дзякуем за ўрок мужнасці, за Вашыя высакародныя душы, за шчырыя ды любячыя сэрцы. Ваш патрыятычны заповіт вельмі патрэбны маладому пакаленню нашай краіны.

Ванда ЕМЯЛЬЯНАВА, настаўніца беларускай мовы і літаратуры, Аліна ТКАЦЭВІЧ, Гасця СУТАК, навучэнкі 10 класа гімназіі № 11 г. Мінска

Бабульчын білет

Да акенца касы аўтастанцыі прыліпла, калі падышла, памалу кльпаючы, старэнькая бабуля. «Такая ж самая, як і мая маці», – мільганула адразу ж думка. І я з той хвіліны пранікса чуласцю да яе.

– Дайце мне білет да ..., – папрасіла яна. Назву патрэбнай ёй вёскі я не пачуў, бо асаблівай цікаўнасці спачатку не было. Едзе чалавек, ну і няхай едзе сабе з Богам.

– Два гады як не ездзіла ў вёску. Сабралася вось, – сказала бабка, працягваючы

грышы і нейкую паперку.

– Вам палавінны, 290 рублёў, – азвалася касірка, але тут жа заявіла: – Ой, пакайце, ды ваша ж даведка несапраўдная. З вас усе 580 рублёў.

– Вось выдалі яе раней, казалі, што няма бланкаў пасведчанняў у сабесе. Я ж не разбіраюся.

Відаць, састарэла з часам тая даведка, як і сама ўжо састарылася яе ўладаўніца.

– А пашпарт у вас ёсць? – спытала касірка.

– Нямашака...

– Вось калі б пашпарт у вас быў, то я на яго падставе вышлісала б вам ільготны білет, – працягвала далей тлумачыць касірка.

Бабуля, відаць, пакрыўджаная такім паваротам справы, адносінамі да сябе, крыху патаўклася для прыліку ля акенца, спыніла

ажыўленую размову і хученька прамовіла:

– То я лепш сяду. У нагах праўды няма. Вадзіцель зойдзе, і я яго ўбачу, – казала яна, цяпер ужо больш за непакоеная тым, каб паспець на адпраўленне свайго аўтобуса.

Я сядзеў непадалёк на лаўцы, выпадкова чуў гаворку і спачуваў бабулі. Дзіва якое! Пашпарт патрэбны, каб узрост чалавека ведаць. Але тут і без пашпарта добра бачна, што чалавек стары, нямоглы, пенсійнага ўзросту, ледзь кльпае.

Ці не губляем мы гонар у падобнай сітуацыі, а дзяржава – свой аўтарытэт? Нават у такой драбязе. І касірка са свайго боку, калі падумаць, мела рацыю – інструкцыя.

Праўда, яе можна і перапісаць, шаноўныя нашыя дэпутаты, там, калі узрост чалавека відавочны.

Іван ЛАПО,
г. Клімавічы

Фота Міколы ПІВАВАРА

Маразы

У Мінску ў перыяд моцных маразоў многія людзі атрымалі абмарожанні рознай ступені, а па прычыне таго, што маразы адступаць не збіраюцца, хочацца нагадаць, як правільна аказаць першую медыцынскую дапамогу пацярпеламу.

Аказанне першай медыцынскай дапамогі заключаецца ў правядзенні мерапрыемстваў, накіраваных на хуткае аднаўленне тэмпературы і кровазвароту ў пашкоджаных тканках. Для гэтага трэба:

- перааправіць пацярпелага ў сухое адзенне (пажадана ў цёплым памяшканні);
- сагрэць пацярпелага грэлкамі, коўдрай;
- асцярожна расцерці адмарожаныя ўчасткі цёплай чыстай рукой ці мяккай тканінай да пачырванення (пазбягайце пры гэтым механічных пашкоджанняў) з наступнай апрацоўкай спіртам. Расціранне снегам, грубай шарсцяной тканінай недапушчальна, бо магчымыя мікратраўмы, якія часта становяцца крыніцай інфекцыйных ускладненняў;
- налагаць тэрмаізаляцыйную павязку з тоўстым слоём ваты;
- даць гарачую ежу і піццё.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

КАПЫЛЬСКА-КЛЕЦКІ СТРОЙ – традыцыйны комплекс беларускага народнага адзення Цэнтральнай Беларусі. Бытаваў у XIX – пач. XX стст. пераважна ў Капыльскім, Клецкім, Уздзенскім, Нясвіжскім раёнах. Вызначыўся багаццем кампазіцыйных вырашэнняў, класічнасцю арнаменту вышывак і натыкання.

Аснову летняга жаночага гарнітура складалі кашуля, спадніца (андарак), фартух, гарсэт. Кашулю шылі з кужэльнага палатна, кроілі з прамымі плечавымі ўстаўкамі з падточкай грубага палатна (радзей з гесткай), з адкладным шырокім каўняром, з глыбокім разрэзам пазухі. Чырвоны або чырво-чорны геаметрычны (радзей раслінны і з выявамі птушак, фігураў людзей, жывёл) арнамент

Жанчына ў святочным адзенні. Вёска Морач Клецкага раёна

размяшчаўся на рукавах (гарызантальнымі і вертыкальнымі палосамі ў шахматным парадку) і на каўняры. Андарак шылі з 4 (кроеных пачасова) або 2 (кроеных паўтку) полак паўсуконніка, вытканага ў 4 ніты ўзорам папярочных разноколнерных пасак або клетак на белым, чорным, зялёным, блакітным, бурачковым фоне. Па ніжнім краі праходзіў шырокі маляўнічы шлык з прэстымі паскамі або з геаметрычным арнаментом. Крой і мастацкае аздабленне ляннай спадніцы і андарака падобныя. Андарак і спадніцу прасавалі ў буйныя і частыя складкі, што стварала пэўныя танальныя пералівы і падкрэслівала прыгажосць каларыстычнай гамы. Фартух кроілі з 1–2 полак белага палатна, цёмна-сіняй, малінавай шарсцянкай ці паркалю, да пояса ззаду часта прышывалі дэкаратыўныя клінкі-лапаткі. Аздаблялі вышыўкай, узорыстым ткацтвам, вязаннем, фалдаван-

Святочны ўбор дзяўчыны. Вёска Колкі Клецкага раёна

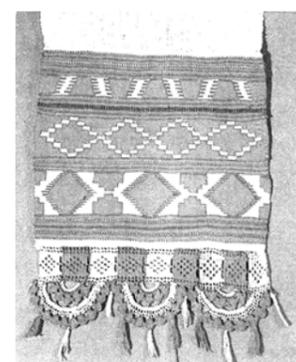
нем, складкамі. Гарсэт шылі з сініх, зялёных, блакітных, малінавых крамных тканінаў (шарсцянка, сацін, шоўк), кароткім (вышэй лініі таліі, часцей без баскі) з глыбокім выразам на грудзях. Спераду аздаблялі нашыўкамі разноколнерных тасмак, стужак, гузікаў. Галаўныя ўборы жагчынаў – шоўкавыя ці атласныя каптуры са стракатымі нашыўкамі спераду тасьмы, галуна, разноколнерных стужак; наміткі, хусткі. Нагруднымі і шыйнымі ўпрыгожаннямі былі пацеркі, тасёмкі, абразкі.

Мужчынскі гарнітур складалі кашуля, аздабленая вышыўкай чырвонага геаметрычнага арнаменту на адкладным каўняры, плечавых устаўках, падоле (насілі невыпуск, падпярэвалі шырокім узорыстым поясам з кутасам) і нагавіцы. Паверх кашулі апраналі камізэльку. Галаўныя ўборы – саламяныя капелюшы (брылі), картузы, кучомкі, аблавухі.

КАПЫЛЬСКА-КЛЕЦКІЯ РУЧНІКІ – тып традыцыйных тканых ручнікоў, вядомы з сярэдзіны XIX ст., якія вырабляюцца ткачыхамі пераважна ў Капыльскім і Клецкім, а таксама Слуцкім, Салігорскім, Уздзенскім, Нясвіжскім раёнах. Ткуць з ільняных і баваўняных нітак, даўжыня 250–400 см, шырыня 46–60 см. Асабліваць ручнікоў – буйнарапортнасць узораў (рапортнасць – частка малюнка на тканіне, шпалерах і пад., якая паўтараецца).

Кампазіцыя бывае 2 відаў. У адных гладкае белае поле і чырвона-малінавы ўзор па канцах. Геаметрычны арнамент (шурпы, шурпы і сталы, шурпы і малаты, арлы) буйнарапортны, шчыльны, выкананы ў закладной (у матрушкі) тэхніцы або вышыты кры-

жыкам (найчасцей імітуецца натыканы ўзор). У другіх рытмізаваная кампазіцыя (паўтарэнне па ўсім палотнішчы аднаго і таго ж арнаментальнага рапорта без або з нязначным акцэнтам простых палос-прокідак утка ці нашывак мануфактурнай тканіны па канцах). Аздабленне геаметрычным (кругі, акенцы, ключыкі, зоркі, столікі), раслінным (ружы, васьількі, сланечнік, вазоны, букеты), заморфным (галубы, пеўнікі, птушкі, каты) арнаментамі выконваецца ў тэхніцы перабору (у 2 ніты і 15–25 матузоў) або шматнітовага ткацтва. Асноўная гама гэтага віду двухколнерная – белы з серабрыста-шэрым. Шырока выкарыстоўваюцца і спалучэнні белага з сінім, блакітным, фіялетавым, зялёным і інш. колерамі, што амаль не сустракаецца ў іншых раёнах Беларусі. Канцы ручнікоў завяршаюцца вязанымі карункамі, махрамі, палоскамі фабрычнай тканіны.

Рушнік з вёскі Семежава Капыльскага раёна

КАПЯЛЮШ – мужчынскі галаўны ўбор; тое, што і брыль.